

Polskie Biuro Eurydice
Fundacja RSE
ul. Mokotowska 43
Warszawa

Rozwiązania europejskie dotyczące edukacji dzieci migranckich

Opracowanie

Beata Płatos

na podstawie raportów Eurydice:

Integracja dzieci-imigrantów w szkołach w Europie, 2010;

Kluczowe dane o edukacji 2009

Październik 2010

Sposoby integracji uczniów-obcokrajowców mówiących w innym języku ojczystym w szkołach obowiązkowych/ Pomoc w opanowaniu języka nauczania

W niemal wszystkich systemach edukacyjnych dzieci cudzoziemskie, których językiem ojczystym jest język obcy otrzymują specjalną pomoc w zakresie opanowania języka nauczania. Jedynym krajem gdzie nie wprowadzono jeszcze takich rozwiązań jest Turcja. Większość tego typu metod wsparcia językowego opracowuje się z myślą o dzieciach-imigrantach, które niedawno przybyły do państwa przyjmującego. Wsparcie jest udzielane zgodnie z dwoma głównymi modelami i ich różnymi kombinacjami.

Pierwszy model obejmuje bezpośrednie włączanie uczniów do kształcenia – integracja bezpośrednia- uprawnione dzieci-imigranci uczęszczają do klas w szkołach ogólnodostępnych, otrzymują specjalne wsparcie w nauce języka nauczania w czasie zwykłych zajęć szkolnych (niekiedy poprzez zapisywanie ich do klas o rok niższych niż właściwe dla wieku, by mieli czas poprawić znajomość języka nauczania). Są oni umieszczani w klasach ogólnodostępnych z dziećmi natywnymi i nauczani według metod i programu przygotowanych dla wszystkich uczniów. Środki wsparcia językowego są wprowadzane na zasadzie indywidualnej dla każdego ucznia-imigranta w czasie zwykłych zajęć szkolnych.

Drugi model zakłada oferowanie uczniom wsparcia indywidualnie lub w wydzielonych grupach w ograniczonym przedziale czasowym (trwającym od kilku tygodni do jednego lub dwóch lat szkolnych), dzięki czemu uczniowie ci są nauczani zgodnie z ich potrzebami. Jednakże mogą oni uczestniczyć w niektórych lekcjach w równoległych zwykłych klasach z wszystkimi innymi uczniami.

W większości państw stosowane jest podejście komplementarne, łączące elementy obu modeli. Jego celem jest zapewnienie tym uczniom odrębnego nauczania skupiającego się na ich specjalnych potrzebach – zwłaszcza językowych – oraz stopniowe integrowanie ich z kształceniem głównego nurtu. Uczniowie imigranci są wtedy umieszczani w „klasach przejściowych”, „klasach wstępnych” lub „klasach wprowadzających” na okres wahający się od kilku tygodni do kilku miesięcy, ale z reguły nie dłuższy niż jeden rok szkolny. W określonych przypadkach dołączają oni do zwykłych klas na lekcje, w których zaawansowana znajomość języka nauczania nie jest konieczna (przedmioty artystyczne, zajęcia sportowe czy języki obce). Czasem odbywa się to zgodnie z określonymi warunkami, takimi jak wystarczająca liczba uczniów-imigrantów w szkole lub konieczność tworzenia określonych grup (na przykład dzieci osób ubiegających się o azyl bądź z określonej grupy językowej).

Tylko w dwóch państwach – Niemczech i Rumunii – wsparcie językowe odbywa się w oddzielnych klasach, w których okres nauki trwa maksymalnie (odpowiednio) cztery lata i jeden rok.

Nauczanie języka kraju pochodzenia

W około 20 krajach sformułowano przepisy prawne lub zalecenia dotyczące tego nauczania.

W pozostałych krajach nauczanie to zasada się głównie na inicjatywach dobrowolnych i prywatnych, które czasem bywają wspierane przez władze samorządowe lub centralne, np. Anglia (organizacja takich zajęć zależy od decyzji placówki), Szkocja (podobnie; w wielu szkołach odbywają się zajęcia z kultury i języka polskiego).

Mimo wszystko działaniem priorytetowym jest nauczanie języka wykładowego, a nie języka kraju pochodzenia.

Trzy główne podejścia do organizacji nauczania języka kraju pochodzenia

1. Nauczanie języka ojczystego jest organizowane i finansowane przez państwo goszczące (podejście najczęściej spotykane, występuje w 15 państwach)

- Przyjmuje się zasadę, że wszyscy uczniowie-imigranci, niezależnie od statusu (np. starający się o azyl) i narodowości mają prawo do nauki swego języka ojczystego. Nauczanie może dotyczyć wielu języków.
- Najczęściej jednak określa się minimalny próg zapotrzebowania na dany język (np. w Finlandii 4 uczniów, w Szwecji 5 uczniów, a w Austrii – gdzie nauczanie to nie jest traktowane priorytetowo – 12 uczniów).
- W kilku krajach określono szczegółowo kategorie uczniów-imigrantów uprawnionych do korzystania z nauczania języka ojczystego:
 - Dania: dzieci pracujących imigrantów z państw wymienionych w Dyrektywie 77/486 (państwa UE/EOG, Wyspy Owcze, Grenlandia),
 - Bułgaria: dzieci pracujących imigrantów z UE/EOG i Szwajcarii,
 - Litwa: dzieci imigrantów z prawem czasowego lub stałego zamieszkania oraz imigrantów, którzy przybyli z zamiarem podjęcia pracy lub osiedlenia się.

2. Nauczanie języka ojczystego odbywa się na mocy porozumień dwustronnych (rzadziej spotykane, występuje w 5 państwach)

- Odpowiedzialność za środki finansowe i podejmowane decyzje jest dzielona między dwa państwa
- Infrastrukturę zapewnia państwo goszczące
- Nauczyciele są zazwyczaj zatrudniani przez kraj pochodzenia (gwarancja pedagogicznej autonomii)
- Minimalna liczebność grupy jest najczęściej określana przez państwo goszczące

3. Nauczanie języka ojczystego odbywa się w budynkach szkolnych, jest natomiast finansowane przez ambasady, konsulaty lub stowarzyszenia kulturalne krajów, z których pochodzą uczniowie.

- Nie ma umów dwustronnych
- Występuje w 3 państwach: Słowenii, Liechtensteinie i Polsce

Podmioty odpowiedzialne za przyjmowanie i wprowadzanie uczniów imigrantów

W Europie wśród metod stosowanych do promowania komunikacji między szkołami a rodzinami imigrantów rozpowszechnioną praktyką jest zatrudnianie osób odpowiedzialnych za przyjmowanie i wprowadzanie uczniów-imigrantów oraz pełniących rolę łączników z ich rodzinami .

Mogą to być członkowie personelu szkoły, osoby zatrudnione przez centralne lub lokalne władze oświatowe albo pracownicy jednostek odpowiedzialnych w szczególności za rodziny imigrantów.

Zatrudnianie tego typu kadr bywa niekiedy obowiązkowe ze względu na przepisy prawa lub zalecenia kierowane do szkół bądź samorządów, a czasami jest inicjatywą podmiotów innych niż centralne władze oświatowe, na przykład samych szkół. Ogólnie rzecz biorąc, większość przepisów i zarządzeń regulujących kwestię kadr pomocniczych została wydana stosunkowo niedawno.

Poniższe informacje odnoszą się do poziomów 1–3 w klasyfikacji ISCED.

1. W dziesięciu krajach władze oświatowe wydały zarządzenia lub zalecenia dotyczące wyznaczania kadr pomocniczych, na poziomie szkolnym lub na poziomie władz samorządowych, które mają wspomagać przyjmowanie i integrowanie uczniów-imigrantów w szkołach.

W Republice Czeskiej osoby, którym udzielono azylu, a także osoby korzystające z dodatkowej ochrony lub wnioskujące o przyznanie ochrony międzynarodowej, są włączane do kategorii uczniów o specjalnych potrzebach edukacyjnych. Szkoły, do których uczęszczają ci uczniowie, mogą prosić finansujące je podmioty o zapewnienie asystentów nauczycieli, którzy pomogą im zaadaptować się w środowisku szkolnym i będą wspierać nauczycieli w działaniach edukacyjnych oraz komunikowaniu się z uczniami i ich rodzinami. Ponadto można zatrudniać nauczycieli jako kadry pomocnicze dla dzieci-imigrantów z krajów Unii Europejskiej.

W Hiszpanii większość Wspólnot Autonomicznych włączyła pracowników socjalnych w strukturę poradnictwa, która może być powiązana z jedną lub kilkoma szkołami. Do ich obowiązków należy przyjmowanie i obserwowanie wszystkich nowych uczniów, zwłaszcza imigrantów i dzieci pochodzących ze środowisk znajdujących się w niekorzystnej sytuacji.

W Irlandii zatrudnia się nauczycieli pomagających uczniom, dla których angielski nie jest pierwszym językiem. Nauczyciele ci są odpowiedzialni za zaspokajanie potrzeb swoich podopiecznych w zakresie języka angielskiego oraz pomagają im w społecznej integracji w szkole. Istotną rolę w promowaniu komunikacji między szkołą a rodzinami, a także włączaniu rodzin w życie szkoły odgrywają ponadto koordynatorzy łącznikowi społeczności szkolnych, którzy zazwyczaj pracują z rodzinami ze środowisk marginalizowanych (w tym z rodzinami imigranckimi) w szkołach funkcjonujących na terenach o niekorzystnej sytuacji społecznej i edukacyjnej.

We Włoszech okólnik ministerialny z marca 2006 roku, zawierający wskazówki co do przyjmowania i integracji dzieci obcokrajowców, uwzględnia też kwestię korzystania z pomocy mediatorów kulturowych i językowych w szkołach, do których uczęszczają ci uczniowie. Zapewniają oni także usługi tłumaczeniowe oraz pełnią rolę mediatorów w czasie spotkań rodziców z nauczycielami, zwłaszcza w przypadku występujących problemów.

Na Litwie na mocy uchwalonych w 2003 roku przepisów oświatowych, które dotyczą przyjeżdżających do kraju dzieci-imigrantów, samorządy muszą zatrudnić osobę koordynującą edukację dzieci imigrantów w obrębie danego samorządu, a dyrektorzy szkół są obowiązani przekazać organizowanie edukacji dzieci-imigrantów jednemu ze swoich zastępców.

W Luksemburgu ministerialna jednostka odpowiedzialna za przyjmowanie nowych uczniów kieruje wszystkich nowo przybyłych uczniów między 12 a 18 rokiem życia do odpowiednich instytucji szkolnictwa średniego i dostarcza rodzinom informacji na temat systemu edukacji.

Na Węgrzech program edukacji międzykulturowej zaleca, by szkoły zatrudniały nauczycieli specjalizujących się w nauczaniu węgierskiego jako języka obcego, asystenta nauczyciela i psychologa, którzy mają wspierać integrację uczniów-immigrantów, choć w praktyce placówki nie podejmują tego typu działań ze względu na niewielką liczbę tych uczniów.

W Portugalii na podstawie przepisów z 2001 roku zatrudnia się mediatorów społeczno-kulturowych do umacniania kontaktów między domem, szkołą a społecznością.

W Słowenii wszystkie poradnie psychologiczne zatrudniające psychologów, nauczycieli i pracowników socjalnych są od 1999 roku odpowiedzialne za organizowanie spotkań z uczniami-immigrantami i ich rodzinami, przyjmowanie tych dzieci do społeczności szkolnej i świadczenie im, ich rodzinom i szkołom usług doradczych.

W Zjednoczonym Królestwie (w Anglii) rząd zaleca, by szkoły opracowały procedury przyjmowania nowo przybyłych uczniów, których językiem ojczystym nie jest angielski, i zatrudniały mentora odpowiedzialnego za przyjmowanie wszystkich nowych uczniów. Mentorzy to często przyuczający się asystenci.

W Irlandii Północnej urzędy zajmujące się integracją i różnorodnością społeczną prowadzą szkolenia i zapewniają szkołom pomoc w opracowywaniu procedur wprowadzających dla nowoprzybyłych uczniów, także tych, dla których angielski jest językiem dodatkowym.

2. W pięciu krajach powstały lokalne jednostki udzielające rodzinom imigranckim informacji i porad na temat edukacji ich dzieci.

W Belgii (Wspólnota Flamandzka) rodziny imigranckie, jeśli mają pytania lub problemy związane z edukacją, obejmujące także sytuacje konfliktów ze szkołami, mogą zawsze skorzystać z lokalnych przedsięwzięć integrujących, które są finansowane przez rząd.

W Bułgarii regionalne władze oświatowe powołują specjalną komisję odpowiedzialną za udzielanie odpowiedniego wsparcia uczniom o statusie uchodźców i ich rodzicom. Chodzi przede wszystkim o dostarczanie im informacji na temat odpowiednich szkół, które zaspokoją ich potrzeby, oraz o nawiązanie kontaktu z placówkami, w których potrzeby dzieci-immigrantów będą spełniane we właściwy sposób.

We Francji rolę łącznika między rodziną a szkołą pełnią regionalne centra zajmujące się nauczaniem nowo przybyłych uczniów i dzieci osób podróżujących.

W Austrii w każdym regionie istnieje centrum doradztwa oświatowego dla rodzin imigrantów, którego personel doradza zarówno rodzicom w zakresie różnych aspektów edukacji ich dzieci, jak i dyrektorom szkół i nauczycielom w razie pojawiających się problemów.

W Zjednoczonym Królestwie (w Walii) rolę doradczą pełnią urzędy odpowiedzialne za osiągnięcia mniejszości etnicznych.

3. W dziesięciu krajach zatrudnianie kadr pomocniczych nie obowiązuje na mocy przepisów ogólnokrajowych, ale jest elementem stosowanych praktyk. Działania tego typu mogą być prowadzone zarówno przez szkoły, jak i władze samorządowe.

A zatem w Republice Czeskiej zatrudnia się niekiedy w szkołach wyspecjalizowanych nauczycieli, ograniczając im liczbę godzin dydaktycznych, tak by mogli pełnić funkcje doradcze i pracować z dziećmi sprawiającymi problemy wychowawcze. Dyrektorzy szkół mogą także przydzielić tym nauczycielom zadanie dokładnego monitorowania edukacji obcokrajowców.

W Danii w wielu szkołach z wysokim odsetkiem uczniów dwujęzycznych zatrudniane są kadry pomocnicze odpowiedzialne zwłaszcza za integrację tych dzieci. W samorządach z dużą liczbą uczniów-imigrantów jest to doradca odpowiedzialny za koordynowanie ich kształcenia i zapewnianie im dostępu do edukacji wysokiej jakości. Na przykład, samorząd w Kopenhadze, w której 30% uczniów to osoby dwujęzyczne, założył w szkołach z największą liczbą uczniów-imigrantów centra wsparcia językowego, w których pracują kadry pomocnicze odpowiedzialne za integrację tych uczniów.

W niektórych szkołach w Estonii wyznacza się jednego z nauczycieli lub uczniów do pomocy uczniom-imigrantom w okresie adaptacyjnym oraz do wspierania komunikacji z ich rodzinami.

W Holandii niektóre szkoły określają osoby do pośredniczenia między szkołą a rodzinami imigranckimi.

W Finlandii szkoły, do których uczęszczają imigranci, często wyznaczają nauczyciela pełniącego rolę koordynatora lub doradcy tych dzieci albo powołują mentorów spośród innych uczniów. Ponadto niektóre samorządy na terenach licznie zamieszkałych przez imigrantów zatrudniają osobę koordynującą kształcenie dzieci pochodzących z tego typu rodzin.

W Szwecji wszyscy pracownicy szkoły są w sposób kolektywny odpowiedzialni za zaspokojenie potrzeb uczniów i rodzin imigranckich w zakresie doradztwa i integracji. Poza tym lokalne samorządy ponoszą odpowiedzialność za przyjmowanie imigrantów, co oznacza, że w razie potrzeby mogą one powołać „kadry pomocnicze lub miejscowe jednostki”.

Także w Zjednoczonym Królestwie (w Szkocji) do powszechnych praktyk należy wykorzystywanie kadr pomocniczych do komunikowania się z rodzinami imigranckimi.

W Norwegii ogólnokrajowe stowarzyszenie rodziców uczniów szkół podstawowych i średnich i stopnia zorganizowało sieć rodziców wywodzących się z różnych kręgów językowych, którzy doradzają rodzicom i szkołom w kwestii edukacji dzieci-imigrantów, a rodzicom dostarczają informacji w ich własnym języku.